Shrnutí. Výzvy a inspirace Mezinárodní konference „Heritage Schools and Diaspora“

MUDr. Lucie Slavíková-Boucher, spolek ČŠBH

„Po letech usilovné osvěty se zdá, že česká společnost začíná vnímat, že mezi zahraničními Čechy žijí lidé, kteří do ciziny odešli dobrovolně na základě svého svobodného rozhodnutí. Nyní jde o to, abychom si uvědomili, že nejde o nenávratnou ztrátu. Politická reprezentace musí vynaložit úsilí i prostředky k udržení kontaktů se svou diasporou v zahraničí. Výuka češtiny v jazykově smíšených rodinách je jednou z podstatných oblastí, vhodných podpory.“[1]

„Problém diaspory je vždy její rozptýlenost. Nějaká podoba institucionalizace je vždy zárukou stability, kontinuity a efektivnějšího uplatnění a prosazení kultury země původu.“[2]

Udržováním a rozkvětem češtiny se v zahraničí zabývá řada subjektů. Patří mezi ně státní instituce[3] i nevládní iniciativy, které náš jazyk vyučují na všech úrovních — od předškolní výchovy, přes výuku základní a středoškolskou, až po úroveň univerzitní. České školy bez hranic a jim příbuzné školy jsou jedněmi z nich. Pracují s dětmi předškolního a školního věku, na některých místech vyučují i dospělé. Zájem o ně ve světě stále roste.[4] Bohužel **chybí systémová spolupráce** mezi jednotlivými aktéry, **centrální koordinace** této činnosti ze strany českého státu a zároveň **efektivní součinnost** při vynakládání zdrojů na její existenci a podporu, a to finančních, materiálních i lidských.

Tyto závěry vyplývají i z dotazníkového šetření, které v rámci výzkumného projektu *Analýza migrace českých občanů po roce 1989* pro Ministerstvo zahraničních věcí ČR realizoval Etnologický ústav Akademie věd ČR. Jedna z jeho částí byla zaměřena i na České školy bez hranic, tedy na způsob jejich existence, formy výuky a financování. A právě forma financování zahraničního školství byla respondenty vnímána jako převážně problematická a kritizována jako nesystémová, protože grantové peníze neřeší zabezpečení výuky kontinuálně, nýbrž pouze dočasně pro určité období.[5]

Nesystémový přístup k Čechům žijícím v zahraničí, případně úplný nezájem o ně ze strany českých státních institucí se v příspěvcích a v diskuzi objevil několikrát. Hlavním tématem bylo školství: obtížné získávání informací o možnostech školní docházky na základní a střední školy,

---

1 Grulich, T. (2015). Nová emigrace z České republiky po roce 1989 a její vnímání českou společností. In *Sborník příspěvků z konference Heritage Schools and Diaspora, 3. 8. 2015, Senát PČR Praha* (pp. 3—4). Praha. http://csbh.cz/sites/default/files/SBORNIK_HERITAGE_SCHOOLS_AND_DIASPORA.pdf. [9. 12. 2015].

2 Štech, S. (2015). Úvodní slovo. In *Konference Heritage Schools and Diaspora, 3. 8. 2015 Praha, Přivítání, úvodní slovo.* (Audio/video záznam z konference Heritage Schools and Diaspora, 3. 8. 2015, Senát PČR Praha.) https://www.youtube.com/watch?v=C-5H6dnKJms. [9. 12. 2015].

3 Tatarková, I. (2015). Podpora výuky češtiny u krajanů a na univerzitách v zahraničí. Ondrašíková, T. Česká centra — výuka češtiny v zahraničí, koncepce rozvoje jazykového vzdělávání. Nývltová, D. Role Ústavu jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy v Praze ve vzdělávání zahraničních vyučujících češtiny. In *Sborník příspěvků z konference Heritage Schools and Diaspora, 3. 8. 2015, Senát PČR Praha* (pp. 19—24). Praha. http://csbh.cz/sites/default/files/SBORNIK_HERITAGE_SCHOOLS_AND_DIASPORA.pdf. [9. 12. 2015].

4 Slavíková-Boucher, L. (2015). České školy bez hranic — Heritage Schools, jejich přínos, úskalí jejich existence. In *Sborník příspěvků z konference Heritage Schools and Diaspora, 3. 8. 2015, Senát PČR Praha* (pp. 17—18). Praha. http://csbh.cz/sites/default/files/SBORNIK_HERITAGE_SCHOOLS_AND_DIASPORA.pdf. [9. 12. 2015].

5 Brouček, S. (2015). K současným možnostem výzkumu české diaspory a úlohy ČŠBH. In *Sborník příspěvků z konference Heritage Schools and Diaspora, 3. 8. 2015, Senát PČR Praha* (pp. 12—13). Praha. http://csbh.cz/sites/default/files/SBORNIK_HERITAGE_SCHOOLS_AND_DIASPORA.pdf. [9. 12. 2015]

nemožnost plnění některých požadovaných podmínek zápisu nebo přijímacího řízení na dálku ze zahraničí, nejasnosti kolem české maturity, těžkosti v okamžiku zájmu o studium na některé z vysokých škol v ČR; objevilo se i téma parlamentních a prezidentských voleb v ČR a možnosti účastnit se jich ze zahraničí, což je stále nesnadné.

Na druhou stranu se mluvilo o tom, jak významnou práci pro Českou republiku, její jméno, ale i například ekonomický rozvoj, Češi v zahraničí dělají. Jejich činnost, a existence vůbec, si zaslouží institucionální a všeobecně společenský zájem a pozornost, po kterém mimochodem volají.[6]

Dobrých příkladů z praxe, jak vybudovat a následně podporovat dlouhodobě udržitelný a funkční systém zahraničního školství, na konferenci zaznělo několik. Inspirací může být **organizace zahraničního školství v období 1. republiky**[7] nebo dlouhodobě fungující **model holandských a polských zahraničních škol**, jejich přímá návaznost na vzdělávací systém v zemi původu a návratnost jejich studentů na tamní vysoké školy.[8]

Stejně tak **Evropské školy** a jejich české sekce nebo sekce s rozšířenou výukou českého jazyka[9] skýtají řadu podnětů. Navzdory tomu, že žáci do nich docházejí každodenně, lze konstatovat, že způsob výuky, její cíle a výsledky, nebo naopak překážky, jsou srovnatelné se školami typu ČŠBH.

Konferenční příspěvky organizací, které se na území ČR zabývají výukou češtiny jako druhého jazyka[10], tedy pro **žáky a studenty s odlišným mateřským jazykem (OMJ)**, přinesly další zajímavé postřehy. **I v této oblasti chybí systematický a systémový** přístup — péči o integraci žáků s OMJ se prozatím věnují především nevládní organizace. Ty nabízejí nejen kurzy češtiny jako druhého jazyka pro děti a dospělé a věnují se podpoře žáku s OMJ na základních školách, ale zároveň poskytují podporu jejich učitelům; a to formou poradenství a vzdělávacích kurzů. Současné legislativní změny by měly nicméně do budoucna zaručit adekvátní podporu takovýmto dětem, žákům se speciálními vzdělávacími potřebami. Statistický úřad uvádí, že se ve školním roce 2013/2014 v České republice vzdělávalo přes 15 tisíc žáků s OMJ. K nim náleží **i děti — státní občané ČR vyrůstající v zahraničí**, které z různých důvodů ovládají češtinu jen částečně nebo vůbec. Po návratu do ČR se tedy nachází ve stejné situaci jako děti — příslušníci jiného státu. **Oficiálně ale do této skupiny nepatří**. Odhaduje se, že z celkového počtu žáků s OMJ jich v

---

6 Svoboda, O. (2015). Ekonomicko-kulturní přínos české diaspory pro ČR aneb jak Češi v zahraničí přispívají k rozvoji své vlasti. In *Sborník příspěvků z konference Heritage Schools and Diaspora, 3. 8. 2015, Senát PČR Praha* (pp. 14—16). Praha. http://csbh.cz/sites/default/files/SBORNIK_HERITAGE_SCHOOLS_AND_DIASPORA.pdf. [9. 12. 2015].

7 Ďatko, I. (2015). České školství v zahraničí v období svého největšího rozkvětu (za První republiky). In *Sborník příspěvků z konference Heritage Schools and Diaspora, 3. 8. 2015, Senát PČR Praha* (pp. 14—16). Praha. http://csbh.cz/sites/default/files/SBORNIK_HERITAGE_SCHOOLS_AND_DIASPORA.pdf. [9. 12. 2015].

8 Drahná, U., & Vlasáková, A. (2015). Polské státní školy v zahraničí. Polská škola v Praze. Matthijsse, A.-M. (2015). Holandské vzdělávání v zahraničí, Holandská škola v Praze. In *Sborník příspěvků z konference Heritage Schools and Diaspora, 3. 8. 2015, Senát PČR Praha* (pp. 31—37, 40—42). Praha. http://csbh.cz/sites/default/files/SBORNIK_HERITAGE_SCHOOLS_AND_DIASPORA.pdf. [9. 12. 2015].

9 Musilová, D. (2015). Mateřský jazyk jako podpora národní identity a zachování kulturního dědictví v Evropských školách. In *Sborník příspěvků z konference Heritage Schools and Diaspora, 3. 8. 2015, Senát PČR Praha* (pp. 28—30). Praha. http://csbh.cz/sites/default/files/SBORNIK_HERITAGE_SCHOOLS_AND_DIASPORA.pdf. [9. 12. 2015].

10 Radostný, R. (2015). Vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem (OMJ) v českých školách. Pavelková, L. (2015). Příprava učitelů na výuku češtiny jako cizího jazyka. In *Sborník příspěvků z konference Heritage Schools and Diaspora, 3. 8. 2015, Senát PČR Praha* (pp. 25—27). Praha. http://csbh.cz/sites/default/files/SBORNIK_HERITAGE_SCHOOLS_AND_DIASPORA.pdf. [9. 12. 2015].

současné době přibližně 20 % tvoří žáci — státní občané ČR. Jejich počet dá ale jen těžko určit, neboť se tato vzdělávací potřeba dlouhodobě nijak nesleduje a neeviduje.[11]

Výzvy a inspirace

Počet Čechů žijících v zahraničí trvale roste. Více než čtvrt století po pádu komunismu začíná v zahraničí vyrůstat již druhá generace dětí porevoluční diaspory. Ta si zaslouží ze strany České republiky pozornost a péči, neboť představuje významný most mezi naší zemí a všemi místy, kde se děti nachází. Most, po kterém oběma směry přecházejí zkušenosti, znalosti a informace a do světa se šíří dobré jméno České republiky. V jejím zájmu je, aby si tyto Čechy udržela nablízku s trvalou vazbou na zemi původu. Prostředky finanční, materiální a lidské by měly být tímto směrem vynakládány systematicky a koordinovaně, s dlouhodobou vizí. K tomu je nutná úzká **spolupráce mnoha resortů.** Otázky spojené se životem zahraničních Čechů v návaznosti na Českou republiku je třeba průběžně a dlouhodobě sledovat a pružně reagovat na jejich změny. Je třeba se systematicky zaměřit na vzdělání mladé zahraniční generace v češtině, české historii a literatuře. Je třeba jí dát do rukou nástroje, které jí umožní se o zemi svých předků intenzivně zajímat a pochopit ji. Dále je nutné si připustit myšlenku, že tito jedinci nejsou, v ideálním případě, v zahraničí navždy, a je nutné tedy s nimi počítat. Při promýšlení legislativních změn, které by měly zaručit adekvátní pomoc všem dětem — žákům s odlišným mateřským jazykem, které do naší země přicházejí, je třeba Čechy vyrůstající v zahraničí do této skupiny zahrnout. Je potřeba myslet na to, že někteří z nich budou mít zájem docházet v České republice na střední či vysokou školu. A je tedy potřeba jim to nejen umožnit za co nejschůdnějších podmínek, ale je zároveň žádoucí je „zpět“ do země lákat, otevírat jim pomyslné dveře k českému vzdělání.

Za tímto účelem je třeba **zřídit a zákonně ukotvit mezirezortní pracovní skupinu**, která by se systematicky a systémově věnovala problematice Čechů žijících v zahraničí. **Ideálním by bylo zřízení zvláštního úřadu, který by měl v gesci krajanskou problematiku jako celek**. Zákony, které se dotýkají i Čechů žijících v zahraničí nebo jejich dětí, je třeba diskutovat a vytvářet s vstřícností a ohledem na ně a na jejich situaci.

K **podpoře češtiny v zahraničí**, na všech jejích úrovních, je také třeba přistoupit systémově, sdílet veškeré zdroje a efektivně vynakládat všechny prostředky.

V neposlední řadě je třeba **systematicky a systémově podporovat existenci zahraničních českých škol typu ČŠBH**, vhodnou legislativou a finančně, a to s několika cíli: zajistit jejich kontinuitu a udržitelnost v čase, umožnit udržení kvality jejich výuky a umožnit „návrat“ jejich žáků do vzdělávacího systému v České republice.

---

[11] Radostný, R. (2015). Vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem (OMJ) v českých školách. In *Sborník příspěvků z konference Heritage Schools and Diaspora, 3. 8. 2015, Senát PČR Praha* (pp. 25—26). Praha. *http://csbh.cz/sites/default/files/SBORNIK_HERITAGE_SCHOOLS_AND_DIASPORA.pdf*. [9. 12. 2015].